

Tragično a transcendence: „Všechno zlé není tragické“

Pavλίna Tomášová

Fakulta filozofická Univerzity Pardubice

pavlina.tomasova@student.upce.cz

Abstrakt:

Předkládaný text pojednává o vztahu zla a tragična v rámci filosofické koncepce Karla Jaspersa, a to zejména v kontextu jeho knihy *Von der Wahrheit* (1947). První část práce se zaměřuje na Jaspersovo pojetí zla, jež je výrazně odlišné od Kantova etického zla. Na rozdíl od Kanta Jaspers spojuje zlo s nepravdou a vidí jeho původ v nejednotě všech způsobů objímajícího bytí. V kapitole „Über das Tragische“, v níž Jaspers pojednává o tragičnu, lze rozpoznat dvojí zlo – vůli ke zlu a skryté zlo. Druhá část studie podrobněji analyzuje Jaspersovu tezi, že „všechno zlé není tragické“. Smrt a utrpení jsou nedílnou součástí života, přičemž tragédie je zakotvena v transcendenci. Tragický hrdina i za cenu svého vlastního života bojuje za pravdu a ztělesňuje nové ideje svým jednáním. Podle Jaspersa křesťanské náboženství znemožňuje opravdové tragično, neboť spása vylučuje možnost tragické smrti jako absolutně a radikálně tragické. Stať představuje Jaspersovo specifické chápání konceptu tragična jakožto základní reality světa, jež ukazuje pomíjivost lidského života a také univerzálního řádu.

Klíčová slova: Karl Jaspers, zlo, tragično, existenciální filosofie, transcendence, metafyzika, pravda, vina

DOI: <https://doi.org/10.46854/fc.2021.1r.25>

„Zlem se to stává až tehdy, když s tím člověk souhlasí. Tam, kde tomu člověk přisvědčí, kde se s tím identifikuje, přičemž už nepozoruje, že ho to jen přepadá, že to není on, kde cítí: to jsem já, chci takový být, a oddá se tomu.“¹

1 Jaspers, K., *Šifry transcendence*. Přel. V. Zátka. Praha, Vyšehrad 2000, s. 25. V originále poprvé vydáno z Jaspersovy pozůstalosti: *Chiffren der Transzendenz. Eine Vorlesung aus dem Jahr 1961*. H. Saner (Hrsg.). München, Piper 1970.

Jaspers a tragično

V roce 1960 Hannah Arendtová napsala svému učiteli a příteli Karlu Jaspersovi: „A přesto, milý a velevážený příteli, nikdy bych si neodpustila, kdybych nejela a na vlastní oči, bez prostřednictví tištěného slova, neviděla to zlo v celé jeho děsivé nicotnosti. Nezapomeňte, jak brzy jsem odešla z Německa a jak málo z toho všeho jsem vlastně přímo zažila.“² Dopis se vztahoval k soudnímu procesu s Eichmannem, jemuž Arendtová o rok později přihlížela jako reportérka magazínu *The New Yorker*. Arendtová z Německa emigrovala již v roce 1933, zatímco Jaspers s manželkou Gertrudou odešli do Basileje až v roce 1949. Manželé Jaspersovi tak prožili celou nacistickou éru v Německu – a právě zkušenost s touto mezní situací podnítila Jasperse po druhé světové válce k tomu, aby znovu promýšlel existenciální a politicko-filosofická témata.

Motivy zla, tragična a pravdy Jaspers rozpracoval v rozsáhlé knize *Von der Wahrheit (O pravdě)*, kterou vydalo nakladatelství Piper dva roky po druhé světové válce. To, jak o zlu a tragičnu, v souvislosti s existencí, pojednal v této knize, je tématem předkládané práce. Cílem příspěvku je objasnit Jaspersovo pojetí zla a tragična, jež ho posléze přivádí k tezi, že všechno zlé není tragické:

„Básně zobrazují pouze děsivost jako takovou, brutalitu, vraždy a intriky – zkrátka všechno zlé není z tohoto důvodu tragické.“³

Téma tragična není v rámci Jaspersova filosofického díla nijak obsahově rozsáhlé a později se k němu znovu nevrací. Jaspers popisuje historii tragické zkušenosti, v níž uvádí antickou tragédii, indická dramata a Shakespeara. Významnou část svých interpretací však věnuje také německým představitelům tragédií – Lessingovi, Schillerovi a Goethovi. Velká tragická dramata, s nimiž Jaspers v knize *Von der Wahrheit* pracuje, přitom slouží jako podklady umožňující nastínění zásadních motivů jeho filosofie – objímajícího [*das Umgreifende*], pravdy a dějinnosti.

Jaspersovo dílo je bytostně spjato s jeho životními zkušenostmi. Po nástupu nacismu byl penzionován (1937), nesměl publikovat (1938) a stáhl se do ústraní, v němž až do konce války promýšlel svou filosofii a tehdejší duchovní i politickou situaci. Jeho myšlenky o tragičnu tak rovněž odpovídaly německé dějinné situaci, a i jako takové si zaslouží pozornost.

2 Arendtová, H. – Jaspers, K., Z korespondence. Přel. V. Dudková. *Revolver Revue*, 1998, č. 37, s. 287.

3 Dichtungen, in denen nur das Schaurige als solches, Raub, Mord, Intrige, – kurz alle Sensation des Fürchterlichen –, dargestellt wird, sind nicht Tragödien.“ Jaspers, K., *Von der Wahrheit* (1947). München, Piper 1983, s. 944.

Karl Deutsch popisuje Jaspersův prožitek tragična následovně: „Jaspers píše o tragédii pro generaci, která prošla deziluzí a porážkou. Jeho psaní vychází z hloubky tragické zkušenosti, která je stejně tak zkušeností této generace, jako Jasperse samého. Jeho psaní je svědectvím rozpadu velkého projektu velké země. Jaspers napsal o tragédii – o realitě a významu tragédie – pro všechny lidi všude.“⁴ Právě osobní prožitek tragična dodává Jaspersově výkladu velkou naléhavost.

Z hlediska politické filosofie spočívá výjimečný přínos Jaspersovy knihy v popisu tragické velkoleposti a patosu hrdinství, jimiž se vyznačují totalitní vůdci. Právě proto je Jaspersovo rozpracování tragična relevantní nejen v poválečném Německu, ale je aktuální i v dnešní době. Současná společnost pojem tragična či tragického hojně užívá. Spojení „tragicky zahynul“ se používá běžně. Zpravodajství různého druhu často přináší informace o tragickém úmrtí nebo o jiných tragických událostech. Odpovídá toto moderní chápání a užívání pojmu tragična pojetí Jaspersovu?

Dvojitý zlo a univerzální vina

První část předkládaného textu se zaměří na původ zla a jeho podoby, a rovněž na motiv viny, již Jaspers se zlem spojuje. Následně bude objasněno, proč všechno zlé není tragické, a jaké zlo naopak tragické je. Na základě těchto rozborů bude ve třetí části ukázáno, proč náboženství znemožňuje tragickou zkušenost, přičemž toto vše bude zasazeno do kontextu knihy *Von der Wahrheit*, konkrétně kapitoly „Über das Tragische“.

Pojem zla,⁵ který Jaspers užívá v citované knize *Von der Wahrheit*, je převzat od Kanta, avšak význam, jenž mu uděluje Jaspers, je od onoho Kantova značně odlišný. V roce 1935 ještě jako profesor na heidelberské univerzitě Jaspers vedl přednášku na téma „Das radikal Böse bei Kant“. V souvislosti s nastupujícím nacismem Jaspers napsal: „Nikoli zlo jako dábelství, ale jako sebeklamná inverze podmíněného vztahu mezi vůlí ke štěstí a morálním nárokem: to je základní jev spolubytí mezi mnohými jinak slušnými lidmi. To je to, jak vidím Kantovo radikální zlo a vysvětluji moje vlastní chování.“⁶ Mimořádná dějinná situace přivedla Jasperse k úvahám o konformitě, masovosti

4 Deutsch, K., Introduction. In: Jaspers, K., *Tragedy Is Not Enough*. Boston, The Beacon Press 1952, s. 10.

5 Tématem zla se Jaspers zabýval opakovaně. Viz např.: „Zlo je vůle, která se obrací proti pravdě jako takové.“ Jaspers, K., *Philosophie*. Bd. II: *Existenzerhellung* (1932). München–Zürich, Piper 1994, s. 533. Viz též týž, *Šifry transcendence*, c.d. Dále rozhlasové přednášky: *Einführung in die Philosophie. Zwölf Radiovortrage* (1950; český překlad: Jaspers, K., *Úvod do filosofie. Dvanáct rozhlasových přednášek*. Přel. A. Havlíček. Praha, OIKOYMENH 1996). Či Jaspersovy studie: *Die großen Philosophen* (1957) a *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung* (1962).

6 Jaspers, K., Antwort. In: Schlipp, P. A. (Hrsg.), *Karl Jaspers*. Stuttgart, Kohlhammer 1957, s. 848.

a technickém řádu pobývání, pro něž lidé ustupují zlu, již ve třicátých letech 20. století.⁷

Kantovo pojetí etického zla [*das Böse*] Jaspers v knize *Von der Wahrheit* doplňuje o tragický moment – rozpracovává existenciální problematiku viny a odpovědnosti. Od Kanta při tom přejímá pojmovou diferencii *das Böse* – *das Übel*.⁸ Zlo, o němž Kant pojednal v první části spisu *Náboženství v hranicích pouhého lidského rozumu* – „O koexistenci zlého a dobrého principu neboli o radikálním zlu v lidské přirozenosti“ –, je zlo [*das Böse*], jež vychází z vůle, je tedy mravní kategorií. Toto zlo Kant odlišuje od vnějšího neštěstí, které nemá mravní význam [*das Übel*].⁹ V knize *Von der Wahrheit* Jaspers používá pouze termín *das Böse*, a ačkoli zlo přímo nedefinuje, spojuje jej s nepravdou. „Zlo je původem uskutečňování nepravdy.“¹⁰

Jaspers předkládá tezi, že původem zla je nejednotnost všech způsobů objímajícího bytí. „Skrze tuto nejednotnost v konečnosti pobývání vítězí v bytí to, co se nazývá zlem.“¹¹ Jaspers zde odkazuje ke způsobům bytí, do nichž se objímající bytí člení – rozvažování [*Verstand*] jakožto vědomí vůbec [*das Bewusstsein überhaupt*], kterým se vyznačují všichni lidé, pobývání [*bloßes Dasein*], díky němuž je každý člověk individuální, a existenci [*Existenz*], kterou je člověk autenticky sám sebou. Každý způsob objímajícího bytí na nás přitom klade jiný nárok. Člověk v každodenním životě žije jako pobývání, a jako takový se každý jedinec snaží o uspokojení vlastních zájmů a potřeb (obživa, peníze, moc), přičemž důležitý je především úspěch. Vědomí vůbec je možné pouze díky pobývání a umožňuje intencionální uchopování předmětů, je základním aspektem při zpředměťování. Úkolem jedince, dle Jasperse, je stávat se existencí, sebou samým. Vědomí a existence jsou vzájemně podmíněné, zároveň jsou však kvůli své vzájemné neslučitelnosti nuceny k boji.

Stejně jako Kant i Jaspers tvrdí, že zlo je naší součástí [*unser Teil ist*],¹² tudíž o něm nelze objektivně pojednat. V kapitole „Über das Tragische“ hovoří o zlu jednak jako o součásti existence, neboť v člověku je něco nízkého, co

7 Viz Jaspers, K., *Duchovní situace doby*. Přel. M. Váňa. Praha, Academia 2008.

8 V jedné z přednášek, jež byly zařazeny do knihy *Šifry transcendence*, Jaspers rozlišil zlo, jehož původem je příroda – slepá nevyhnutelnost dění [*das Übel*], a zlo, jehož původem je lidské jednání a samotná lidská existence a její svoboda [*das Böse*]. V člověku se, dle Jasperse, spojuje svoboda a příroda. Pudy, perversita, smyslovost nebo neštěstí nejsou zlem. Zlem se stávají až ve chvíli, kdy s tím člověk souhlasí. K objasnění rozdílného pojetí zla u Kanta a Jasperse viz: Piecuch, C., *Evil as the Ghostly Doppelgänger of Good in Karl Jaspers. Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 11, 2016, No. 1.

9 Kant, I., *Náboženství v hranicích pouhého lidského rozumu*. Přel. K. Šprunk. Praha, Vyšehrad 2013, s. 62; s. 63.

10 Jaspers, K., *Von der Wahrheit*, c.d., s. 532.

11 Tamtéž, s. 539.

12 Jaspers, K., *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*. München, Piper 1962, s. 317.

chce konat zlo, co ožívuje lidskou perverzitu. Zároveň popisuje zlo jako nezvratitelnou součást světa následovně: „svět je plný destrukce. Skryté zlo ničí, aniž by bylo vidět, žádná světská autorita se o tom častokrát nikdy nedozví – mučedníci, kteří zemřeli sami, umučeni v žalářích, jejichž výpovědi a myšlenky nikdo nezaznamenal. Každý den jsou mučena a zabijena zvířata i lidé.“¹³

Nejenže se tedy člověk potýká se zlem, ale – dle Jasperse – je rovněž „uvězněn v nevyhnutelné vině“. Jaspers tvrdí, že vinu za zlo nesou všichni lidé: „Jsem vinen za veškeré zlo, které se na světě děje, pokud jsem neudělal něco pro to, abych mu zabránil, a to i za cenu položení vlastního života. Jsem vinen, protože jsem naživu a mohu dál žít, zatímco se to děje.“¹⁴ Antigona ztělesňuje již svým zrozením vinu existence, neboť byla zplozena z incestního svazku. Byla vina ještě dřív, než si toho byla vědoma. Tuto univerzální vinu Jaspers uvaluje na všechny generace, neboť každá další reprodukuje vinu těch předchozích. Popisuje ji jako nedostatek absolutní solidarity člověka s člověkem.¹⁵

Tragický hrdina Oidipús je však obtížen ještě jinou vinou. Ačkoli si toho nebyl vědom, oženil se s vlastní matkou Iokasté. Tento příklad slouží Jaspersovi k tomu, aby ukázal druhý typ viny: vinu, která vzniká jednáním. Jako jednotlivec je člověk odpovědný za to, co se za jeho života stalo zlého. Z toho vyplývá, že neseme odpovědnost nejenom za zlo, které prostřednictvím jednání působí příkoří, ale i za zlo, které přímo způsobuje lidské bytí; tedy sama existence je vina. Jak by ale všichni lidé mohli být obtíženi vinou za jednání, které sami nečiní, nebo o něm dokonce ani neví?

Jaspersovo pojetí viny implikuje zajímavé morální důsledky. S univerzální vinou existence se člověk rodí a vinu, kterou nese za jednání své i ostatních, nemůže – dle Jasperse – odčinit ani tím, že bude jednat morálně správně a zdrženlivě, bude moudrý nebo maximálně ohleduplný ke všemu kolem sebe. Vině se nelze nijak vyhnout. Každý morální imperativ je narušen vinou. To je skutečnost, na které se účastníme, a zlo leží v našem postoji k této skutečnosti.¹⁶ Co tedy člověk má v životě dělat? Pokud je vinen i přesto, že jedná správně, může tedy jednat nesprávně? A právě v odpovědi na tuto otázku patrně leží podstata Jaspersova chápání zla: Člověk by neměl podléhat vlastnostem a pudům, které vedou ke zlu. Přestože je jeho vina nezvratná, neměl

13 Jaspers, K., *Von der Wahrheit*, c.d., s. 932.

14 „Ich bin schuldig an dem Bösen, das in der Welt geschieht, wenn ich nicht bis zum Opfer meines Lebens getan habe, was ich konnte, um es zu verhindern; ich bin schuldig, weil ich lebe und weiterleben kann, während dies geschieht.“ Tamtéž, s. 931.

15 Jaspers, K., *Otázka viny. Příspěvek k německé otázce*. Přel. J. Navrátil. Praha, Academia 2006, s. 77.

16 Jaspers, K., *Von der Wahrheit*, c.d., s. 539.

by člověk jednat jakkoli. Jaspers nenabádá člověka k nihilismu, ale naopak ho pobízí k vzájemnému porozumění a lásce.

Popis zla předestřený Jaspersem v knize *Von der Wahrheit* znázorňuje zlo jakožto součást lidské existence a také jako nezvratitelnou součást světa. Z tohoto vyplývá, že Jaspers v tomto textu rozeznává dvojí zlo: 1) vůli ke zlu jako součást existence – sebeuspokojení a 2) zlo ve světě – skryté zlo [*das verborgene Böse*], které člověk sice přímo nepáchá, ale je za něj zodpovědný, protože z něho například profituje, nebo o něm ví, a nic proti němu nedělá. Za obě tato zla člověk nese odpovědnost (je viněn). Etický aspekt odpovědnosti v Jaspersově pojetí zla již není chápán jen jako odpovědnost za nějaké jednání, ale i jako odpovědnost za nevyhnutelnost. Člověk nemůže uniknout své vině ani prostřednictvím dobrého jednání. To je paradoxní pojetí, neboť Jaspers nás přesvědčuje o tom, že tím, že existujeme, jsme odpovědní za všechno, co se děje, dokonce i za to, na čem nemáme žádné přičinění. Abychom mohli žít, musíme něco ničit, nebo dokonce zabíjet. Jaspers hájí tezi, že zlo je neakceptovatelné, a zároveň tvrdí, že ani správným jednáním neunikneme své vině. Jakým způsobem má tedy člověk jednat, aby neakceptoval zlo?

Všechno zlé není tragické

Každý den se na světě děje zlo – násilí, vraždy, intriky, smrt.¹⁷ Ale život a smrt nejsou tragické. Jaspers k tomu uvádí: „Avšak neštěstí samo o sobě není tragické, je to prostě břemeno, které všichni musí nést.“¹⁸ Jaspers svůj pojem tragická ukotvuje v tradici aristoteléské a nietzscheovské, zároveň ukazuje také obeznámenost s tradicí indickou a čínskou. Stežejní pro Jaspersovo dílo je však přístup existenciální. Tragično, jak o něm pojednal, předpokládá transcendentenci a extaticí existenci.

Jako jeden z velkých tragických příběhů Jaspers prezentuje Antigonu. Antigona i přes zákaz krále pohřbila svého bratra – a z tohoto hlediska si je si vě-

17 Boj, utrpení a vina jsou podle Jasperse mezními situacemi. Jaspers sám nijak nereflektuje podobnost mezních situací a tragické zkušenosti. V souvislosti s tragickým o mezních situacích nepojednal. Z širšího kontextu vyplývá, že ačkoli se může zdát, že mezní situace a tragická zkušenost jsou si velmi podobné, především co se týče sebepřekračování, extatického pohybu a transcendence, jsou odlišné ve svých důsledcích. V mezních situacích se člověk stává sebou samým, v tragickém příběhu ale hrdina umírá. K mezní situaci Jaspers říká: „Na mezní situaci tedy reagujeme buď tím, že si je zastíráme, nebo tím, že je skutečně uchopíme v zoufalství a v opětném sebenalezení: stáváme se sami sebou v proměně svého vědomí bytí.“ Jaspers, K., *Úvod do filosofie. Dvanáct rozhlasových přednášek*, c.d., s. 17. Mezní situace proměňují pobývání v existenci, umožňují stávat se sebou samým. Tragická zkušenost se však vyznačuje absolutností. Je to vědomé poznání tragické reality jako takové. A zatímco skrze ztroskotání v mezních situacích se člověk stává sám sebou, v tragické zkušenosti dochází k očistění [*Reinigung*] a osvobození [*Erlösung*].

18 Jaspers, K., *Über das Tragische* (1952). Munich, Piper 1990, s. 99.

doma toho, že je vinna. Zároveň má ale pocit nejjistějšího a neotřesitelného poznání božského zákona, a ačkoli ví, že za svůj čin zaplatí životem, nemůže konat jinak. Právě tím se, podle Jaspersa, vyznačují tragičtí hrdinové: jednají ve smyslu pravdy, za níž položí život. Tragický hrdina pro pravdu umírá. Tragédie odhaluje realitu – odvahu zemřít jako svobodný člověk. „Je odvážné přiklonit se ke smrti tam, kde je život nedůstojný.“¹⁹

Tragičtí hrdinové svým jednáním a rozhodováním ztělesňují nové ideje jasně a nekompromisně.²⁰ To, že se bratři Eteoklés a Polyneikés navzájem zabili, je zlé, to, že Antigona nesmí pohřbít svého bratra, je zlé, ale tragické je to, že jej pohřbí i s vědomím vlastní zkázy, která nakonec zapříčiní smrt dalších lidí. Kdo vítězí v tomto příběhu? Podle Jaspersa vítězem není ten, kdo triumfoval, ale ani ten, kdo ztroskotává. Zjevné vítězství je totiž prchavé. Král se chvíli mohl považovat za vítěze, velmi rychle se ale ukázalo, že jeho rozhodnutí bylo chybné. Tragický hrdina rovněž nevíteží, protože umírá. Jaspers však tragickému hrdinovi přičítá vítězství v tom smyslu, že sice zažívá utrpení a porážku, podstupuje je ale vědomě ve jméno pravdy – ví, jaká je pravda a co musí udělat.

Tragédie tak odhaluje kontrast mezi smrtelností, povědomím o pomijivosti a vratkosti života,²¹ které nejsou samy o sobě tragické, a konečností, skutečnou tragickou zkušeností, které se člověk musí postavit a přijmout ji. Tragická zkušenost zviditelní to, co je transcendentní – tragický hrdina jedná v zájmu něčeho, co ho převyšuje, co k němu přichází, a on proto nemůže konat jinak. Tragický proces se liší od povědomí o pomijivosti, které Jaspers nazývá rozjímáním o utrpení: tragický hrdina jedná skrze činy a stává se tzv. tragicky angažovaným.

Tragično zároveň vypovídá i o struktuře světa, neboť jedinec je součástí nadindividuálních celků – zákonů, náboženství a dalších. I ty jsou však formami konečnosti – v tragičnu se tak vyjevuje nejen konečnost jedince, ale i konečnost nadindividuálních celků a vyjevuje se univerzální světový a morální řád. Podle Jaspersa ale takto rozpoznaná univerzalita implikuje své odmítnutí, zavržení. Přirozenost univerzálního řádu je, že potlačuje, rozdrcuje lidskou velikost, která se vyjevuje v tragičnu a která vzdoruje tomuto univerzálnímu řádu. V tragických příbězích tedy nakonec nevíteží ani jedinec, ani univerzální. Co zůstává neotřesitelné, je transcendence.

Jaspers nijak transcenci nedefinuje, ale prostřednictvím tragických příběhů, které velmi pečlivě interpretuje, se transcendence jeví jako neotřesitelný základ světa, v jehož zájmu člověk jedná s vědomím, že jej převyšuje,

19 Jaspers, K., *Von der Wahrheit*, c.d., s. 949.

20 Jaspers, K., *Über das Tragische*, c.d., s. 106.

21 Těmito Jaspers myslí zbytečnou, přirozenou či náhlou smrt.

a že tedy jinak jednat nemůže. V tomto smyslu se transcendence ukazuje jako shodná s pravdou. Tragičtí hrdinové – Oidipús, Antígona, Hamlet – vědí, co je pravda, a nemají možnost rozhodnout se jinak než tak, že budou jednat v jejím zájmu. Pokud by se rozhodli jinak, nebyli by tragickými hrdiny. Antígona sestra Isméné, která se rozhodla, že bratra nepohřbí, se právě z tohoto důvodu tragickou hrdinkou nestává. Tragičtí hrdinové tedy jednají se silou pravdy – Antígona ví, že musí pohřbít svého bratra, a její čin zpřítomňuje pravdu (transcendenci), neboť se tak rozhodne i za cenu ztráty vlastního života.

Z popisovaného vyplývá, že ne všechno zlé je tragické, ale neexistuje žádná tragédie bez transcendence. „Dokonce i vzdorování smrti v beznadějném boji proti bohům nebo vzdorování osudu je akt transcendence.“²² Tragično nechává prosvítnout základní realitu světa. Jaspers jej popisuje jako sklo, přes které lze spatřit základní realitu. Bez transcendence by realita života byla „pouze“ zlem – bída, smutek, neštěstí, selhání, utrpení. Zlo tedy dle Jasperse není tragické, neboť tragično je určeno pravdou, pro kterou hrdina umírá.

Jaspers tedy představuje velmi specifické pojetí tragična. Popisuje totiž tragično, které navazuje na tragédii jako žánr. Pokud však převedeme toto pojetí do dnešních reálií, jsou Jaspersovy teze minimálně zarážející. Vždyť podle jeho výkladu by nebyla tragická například situace, kdy dítě srazí auto na přechodu, nebo když vykolejí vlak a zemřou stovky lidí. O to víc je překvapivé, že toto pojetí tragična Jaspers zpracoval těsně po druhé světové válce, tedy v době, kdy celý svět odhaloval hrůzy, které se odehrávaly v koncentračních a vyhlazovacích táborech.

Náboženství, tragično a transcendence

Absolutní a radikálně tragické znamená, že z dané situace není jiné východisko než smrt. V tomto smyslu je však tragično v radikálním rozporu s křesťanstvím. Jaspers totiž tvrdí: „možnost spásy ničí tragickou zkušenost, v níž jsme uvězněni bez šance na útěk.“²³ Jaspers takto kritizuje křesťanskou možnost spásy, která zbavuje člověka tragického břemene a relativizuje význam individuálního lidského osudu. Tragédie tak ztrácí svou naléhavost. Na místo boje s bohy či vzdorování osudu křesťanství dosadilo milost a spásu. „Skutečné tragično je uhašeno křesťanskou pravdou.“²⁴ Křesťanská spása znemožňuje tragickou zkušenost. S tím souvisí i pojetí viny v křesťanství, v jehož rámci

²² Jaspers, K., *Über das Tragische*, c.d., s. 99.

²³ Tamtéž, s. 92.

²⁴ Tamtéž.

je umožněna očista, náprava jakéhokoliv provinění. Každý člověk, pokud je křesťanem, může být spasen, a to i poté, co se proviní. Křesťanství tak podle Jaspers nabízí jakýsi harmonický systém, který všechny přijímá i s jejich proviněními a nabízí jim spásu v posmrtném životě. Právě to však znemožňuje tragično. Usmrcení Ježíše je nejhlubším symbolem selhání ve světě, ale není tragické. „Žádná křesťanská tragédie ve skutečnosti neexistuje.“²⁵ V tragické situaci se člověk osvobozuje [*Erlösung*], zatímco v křesťanství je osvobozen od tragična.

Jaspers podává přehled vývoje tragické zkušenosti – od řeckých a indických tragédií až po tragédie novověké – a zároveň odlišuje civilizace před-tragické, tedy takové, v nichž jsou bolest a utrpení součástí cyklu života a smrti. Popisuje kultury, v nichž byla roční období oslavou smrti a znovuzrození. Součástí těchto představ byla například i představa matky – přírody, která dává vzniknout životu, pečuje, opatruje, zároveň ale všechno ničí, nemilosrdně nechává zemřít a zdrcuje obrovskými katastrofami. V takových kulturách ještě nebyla rozvinuta dějinnost (Jaspers používá označení nedějinné vědomí – *ungeschichtliches Wissen*), tudíž vše bylo stejně reálné. Civilizace tragické jsou však dějinné, koloběh života a smrti je podloží jednotlivých událostí. Události jsou jedinečné. Z uvedeného přehledu vyplývá, že Jaspers popisuje jakýsi dějinný vývoj od před-tragických společností, které byly cyklické, ke společnostem s tragickými zkušenostmi, které jsou dějinné a určitým způsobem rozšiřují své světové vědomí a otevřenost k bytí.

Na závěr této stati, jež se podrobněji zaměřila na vztah zla a tragična v kontextu knihy *Von der Wahrheit*, tak můžeme nyní formulovat závěr: Pro Jaspers je tragédie vyjádřením historické pravdy. Zatímco zlo se pojí s nepravdou, tragično se pojí s pravdou. „Pokud je totálně zjevná, pravda paralyzuje.“²⁶ To, co Jaspers ukazuje, nejsou pouze konkrétní příklady z řeckých nebo shakespearovských dramát. Je to základní postoj k pravdě. Ve svých analýzách se Jaspers ukazuje jako filosof otevřený pravdě. Pravda paralyzuje, ale to neznamená, že ji nemáme hledat. Tragično nás činí vnímavějšími vůči realitě, přináší pravdu blíž k nám, přivádí nás k tomu, co je v běžné každodenní realitě nepatrné a triviální, co nás omezuje a činí nás slepými.

Na příkladu velkých tragických hrdinů Jaspers ukazuje vlastnosti a rozhodnutí člověka, jenž následuje transcendenci, protože je přesvědčen, že jinak konat nemůže, a to i za cenu ztráty života. Neukazuje to však pouze proto, aby znovu připomněl význam tragických příběhů a jejich hrdinů, ale skrze tyto prožitky tragična varuje před totalitními systémy.

25 Tamtéž, s. 98.

26 Tamtéž, s. 121.

SUMMARY

Tragedy and Transcendence: “All that Is Evil Is Not Tragic”

This text concentrates on the relationship of evil and tragedy in context of the book *Von der Wahrheit* (1947; *On the Truth*) by Karl Jaspers. In its first part, the essay describes a distinct way of understanding Kant's ethical evil. In contrast, Jaspers associates evil with untruth and sees its origin in the divergence of all ways of embracing. In the “Über das Tragische” chapter, two concepts of evil may be observed – the will to evil and the hidden evil. Individuals are responsible for both of these evils, although they are not the cause. Nevertheless, evil is not tragedy. The second part of the essay presents a closer look at an argument of Jaspers that “all that is evil is not tragic” to prove that death and suffering are an integral part of the life. Tragedy is anchored in a transcendence. A tragic hero, even at the cost of his own life, fights for the truth and embodies new ideas by his demeanour. The essay further shows Jaspers' argument that religion is antagonistic to tragedy, because salvation, as portrayed in the religions, precludes the possibility of the tragic death, as being absolutely and radically tragic. The essay demonstrates Jaspers' specific conceptual grasp of the tragedy as the basic reality of life, which shows the transience of human life and universal order.

Keywords: Karl Jaspers, evil, tragedy, existential philosophy, transcendence, metaphysics, truth, guilt

ZUSAMMENFASSUNG

Tragik und Transzendenz: „Alles Böse ist nicht tragisch“

Dieser Text konzentriert sich auf das Verhältnis von Bösem und Tragischem im Kontext von Karl Jaspers' Buch *Von der Wahrheit* (1947). Im ersten Teil beschreibt dieser Aufsatz eine andere Art, Kants ethisches Übel zu verstehen. Im Gegensatz dazu assoziiert Jaspers das Böse mit Lüge und sieht seinen Ursprung in der Inkonsistenz aller Umarmungsweisen. Im Kapitel „Über das Tragische“ lassen sich zwei Konzepte des Bösen – der Wille zum Bösen und das verborgene Böse – unterscheiden. Sie sind für beide Übel verantwortlich, obwohl sie nicht die Ursache sind. Aber das Böse ist nicht tragisch. Der zweite Teil des Artikels befasst sich eingehender mit Jaspers Argumentation, dass „Alles Böse ist nicht tragisch“ sei, um zu beweisen, dass Tod und Leiden ein wesentlicher Bestandteil des Lebens sind. Das Tragische ist in der Transzendenz verankert. Ein tragischer Held kämpft auch auf Kosten seines eigenen Lebens, für die Wahrheit und verkörpert mit seiner Haltung neue Ideen. Der Artikel zeigt auch Jaspers Argument, dass Religion dem Tragischen zuwiderläuft, weil die Rettung, wie sie in den Religionen dargestellt wird, den tragischen Tod unmöglich macht, als absolut und radikal tragisch. Der ganze Text zeigt also Jaspers' spezifisches Konzept des Tragischen als Grundwirklichkeit des Lebens, das die Vergänglichkeit des menschlichen Lebens und der universellen Ordnung zeigt.

Schlüsselwörter: Karl Jaspers, das Böse, Tragödie, Existenzphilosophie, Transzendenz, Metaphysik, Wahrheit, Schuld